

Tryggere Ungdoms høringsinnspill til Rusbehandlingsutvalget: Hva er viktigst i fremtidens rusmiddel- og avhengighetsbehandling?

Hva oppleves som hovedutfordringer ved dagens organisering og hva kan være gode samhandlingsmodeller?

Tryggere Ungdom er en ideell, ruspolitisk ungdomsorganisasjon for oss mellom 15 og 30 år. Vi jobber for en evidensbasert og menneskerettighetsfundert ruspolitikk, der man møter rusproblemer med forebygging og helsehjelp, ikke straff.

Vi mener det er avgjørende at unges stemmer og erfaringer tas med i utformingen av fremtidens løsninger knyttet til rusmiddel- og avhengighetsbehandling. Mange brukere av rus- og psykisk helsetjenester er unge, og denne gruppen har særskilte behov som i dag ikke ivaretas godt nok. Dette er også dokumentert i en rekke offentlige utredninger og tilsyn, blant annet Riksrevisjonens undersøkelser og Meld. St. 5 (2024-2025). Vi minner om viktigheten av å involvere unges stemmer gjennom hele utvalgets arbeid.

Behov for sammenhengende tjenester for barn og unge

Både Riksrevisjonen og regjeringen selv peker på alvorlige utfordringer i dagens tjenestetilbud til barn og unge med rusmiddelproblemer. I Meld. St. 5 (2024–2025) (s. 84) vises det til at flere rapporter og tilsyn har avdekket «alvorlig svikt og mangler i tjenestetilbudet til barn og unge med rusmiddelproblemer», og at tilbudene ofte fremstår som fragmenterte. Utfordringer knyttet til samhandling, samarbeid og koordinering er av særlig relevans:

- Manglende helhet og kontinuitet i behandlingsforløp
- Svakt tverrsektoriell samhandling mellom kommune, spesialisthelstjeneste, skole og barnevern
- Uklar ansvarsfordeling og pulverisering av ansvar mellom nivåer og tjenester

Manglende tverrsektoriell samhandling og pulverisering av ansvar gjør at en svært sårbar gruppe med unge mennesker ikke får mulighet til nødvendig behandling og oppfølging. Riksrevisjonens undersøkelse av psykiske helsetjenester viser at nær 40 prosent av kommunene ikke har et tilstrekkelig behandlingstilbud til barn og unge med samtidig rus- og psykiske helseutfordringer, og at flere står helt uten et tilbud. Kritikken ble vurdert som alvorlig (Dokument 3:13 (2020-2021)). Særlig prekært er mangelen på kunnska

Samtidig er behandlingstilbudet i for liten grad tilpasset unges behov og livssituasjon. Mange unge opplever å bli møtt med behandlingsmodeller som i praksis er utviklet for voksne, eller å falle mellom ulike tjenester og alderskategorier. Dette gjelder særlig i overgangen mellom barne- og ungdomstjenester og voksenfeltet, samt i grenseflatene mellom BUP, TSB og kommunale tjenester. Resultatet er ukoordinerte behandlingsforløp, manglende kontinuitet og sviktende oppfølging over tid.

Det bør også løftes frem at utfordringer med manglende kunnskapsbaserte tjenestetilbud for unge gjør fremstår som spesielt presserende for de mest sårbare gruppene - gjerne de som har sammensatte rusmiddel- og psykiske helseutfordringer. Myndighetene trekker selv frem barn og unge som gjennomfører alternative straffereaksjoner utenfor fengsel som en slik

gruppe (Meld. St. 5 (2024-2025), s. 84). Vi vil her fremheve viktigheten ved at det tidlig i prosessen hvor den unge er i kontakt med behandlere/institusjoner tilrettelegges for muligheten til å gjøre gode differensialdiagnostiske vurderinger. Når det gjelder rusproblemer er komorbide lidelser regelen fremfor unntaket. Unge med komorbide lidelser skal tilbys evidensbasert behandling for begge/alle lidelser. En må også tenke at jo mer kompleks problematikk, jo mer behandling skal tilbys - *ikke* mindre. FACT-oppfølging må være tilgjengelig for barna med den mest alvorlige problematikken.

Avslutningsvis vil vi også fremme at barn med omfattende rusproblemer må ha mulighet til å bo hjemme hos foreldrene sine, forutsatt at foreldrene har tilstrekkelig omsorgsevne og kapasitet til å ivareta barnet. I dag kan barn plasseres på institusjon mot egen og foreldrenes vilje, ene og alene på bakgrunn av omfattende rusmiddelbruk. Dette er skadelig behandling som forverrer problemene, og som strider mot forskning som sier at trygge tilknytningsrelasjoner, emosjonelle bånd og støtteregulering er de mest effektive tiltakene mot rusmiddelbruk. Sentralt er også at unge med rusproblemer må sikres skolegang og skal inkluderes i sin nærscole. Skolen har et ansvar for å gi disse barna tilpasset undervisning og det må komme klart frem i opplæringsloven at dersom barnet ikke klarer å møte til skolen på grunn av sin ruslidelse, skal skolen tilrettelegge med undervisning i hjemmet.

Tryggere Ungdom mener fremtidens rusmiddel- og avhengighetsbehandling må bygge på helhetlige og sammenhengende tjenester, med tydelig ansvar og forpliktende samhandling på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Alle behandlingstilbud må være kunnskapsbaserte. I dette ligger det også at tilbudene må være alderstilpassede, ta høyde for unges utviklingsfase og se rus, psykisk helse, skole og sosiale forhold i sammenheng. Spesialhelsetjenesten må få ansvaret for å gi rusbehandling - dette kan ikke ivaretas av kommunale helsetjenester og barnevernet alene.

Kompetanseheving blant relevante aktører

Som det fremgår av nevnte utredninger er manglende og ujevn kompetanse en gjennomgående utfordring i tjenestene som møter unge med rusmiddelproblemer, og bidrar til mangelfull oppfølging, feilvurderinger og brudd i behandlingsforløp. Dette gjelder særlig tjenester som ofte utgjør førstelinjen i møtet med unge, samt spesialisthelsetjenester med ansvar for utredning og behandling.

Kompetanseutfordringene gjør seg gjeldende blant annet hos:

- Behandlere i barne- og ungdomspsykiatrien (BUP), der rusproblematikk i for liten grad integreres i utredning og behandling av psykiske lidelser
- Ansatte i skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom, som ofte har lav terskel for kontakt med unge, men begrensede ressurser og varierende kompetanse på rus og avhengighet
- Kommunale psykisk helse- og rustjenester, der ansvar og faglig nivå kan variere betydelig mellom kommuner

Manglende kompetanse bidrar til at unge ikke fanges opp tidlig nok, at symptomer forstås isolert, og at rus, psykisk helse og sosiale forhold i for liten grad ses i sammenheng. Mer spesifikt vil vi her fremheve betydningen av tilknytningspsykologi i forståelsen av utvikling av ruslidelse hos barn/ungdom. De aller fleste barna som utvikler rusproblemer har en eller

annen form for tilknytningstraume eller utviklingstraume. Kunnskap om tilknytningspsykologi må inn i tilnærminger som brukes i behandling av unge, og kunnskapen må etterleves i institusjonene som gir behandling. Dette vil f.eks. innebære at ungdommen får en behandler som klarer å skape en trygg og god relasjon til vedkommende - ikke avslutte behandling dersom ungdommen er avvisende, men heller undersøke om det er den manglende terapeutiske relasjonen som kommer i veien for god behandling.

Oppsummert mener Tryggere Ungdom det er behov for en systematisk og langsiktig satsing på kompetanseheving hos alle aktører som møter unge med rusmiddelproblemer. Dette bør omfatte:

- Økt faglig kompetanse om rus, avhengighet og sammensatte lidelser hos barn og unge
- Kunnskap om ungdomsspesifikke behov, utviklingspsykologi og livssituasjon
- Styrket kompetanse om rettigheter, samtykke og brukermedvirkning
- Opplæring i tillitsbaserte og ikke-straffende tilnærminger, som senker terskelen for å søke hjelp

Resultatet av mangelfull kompetanse blant relevante aktører er at både kvaliteten på behandlingen og unges rettssikkerhet svekkes, blant annet gjennom mangelfull informasjon om rettigheter, begrenset brukermedvirkning og lite forutsigbar oppfølging. Etter vårt syn er en slik kompetansesatsing dermed en forutsetning for å sikre tidlig innsats, bedre kvalitet i behandling og mer sammenhengende tjenester for unge med rusmiddelproblemer. Dette er sentralt for å nå regjeringens uttalte mål om en kunnskapsbasert ruspolitikk.

Styrke forebyggingstiltak og lavterskeltilbud

Det aller mest effektive tiltaket mot rusproblematikk, er forebygging. Som påpekt i UNODC sin RePS-rapport (2023), bør man legge inn mer ressurser tidligere i livsløpet - primærforebygging bør stå sentralt allerede ved mors graviditet og i spedbarnsalder. Tryggere Ungdom mener det er behov for en betydelig styrking av forebyggende innsats i tidligere livsfaser, primært gjennom dokumenterte tiltak (se ISoDUP, EUPC, EDPQS).

Videre ser vi et behov for lavterskeltilbud rettet mot barn og unge - gjerne anonyme. Disse tilbudene må være lett tilgjengelige, tillitsbaserte og tilpasset unges behov. For mange unge utgjør frykt for negative konsekvenser en betydelig barriere for å søke hjelp. Erfaringer fra sivilsamfunnsaktører viser at unge kan avstå fra å ta kontakt med hjelpetjenester av redsel for sanksjoner, som tap av førerkort, politianmeldelse eller involvering av barnevernet. En slik situasjon bidrar til at problemer forblir skjult og forverres over tid.

Erfaringer fra Foreningen Tryggere Ruspolitikks rusmiddelanalysetjeneste illustrerer dette tydelig. Gjennom slike tilbud når man en gruppe unge som står i fare for å utvikle rusproblemer, men som verken har vært i kontakt med offentlige helse- og velferdstjenester eller blitt straffeforfulgt. Disse representerer et stort potensial for forebyggende tiltak og tidlige intervensjoner, der målet ikke nødvendigvis er full rusfrihet, men redusert risiko og økt trygghet. Slike tjenester kan fungere som en viktig inngangsport til videre hjelp og behandling for dem som trenger det.

Tryggere Ungdom mener derfor at anonyme og ikke-sanksjonerende tilbud bør vurderes som en del av fremtidens rusmiddel- og avhengighetsbehandling. Anonym tilgang til rådgivning, helsehjelp og eventuelt behandling kan senke terskelen for å søke hjelp, bidra til tidligere innsats og forebygge mer alvorlige problemer. Det vil også ha store samfunnsøkonomiske gevinster at flere får hjelp før problemene eskalerer og krever mer ressurskrevende tiltak.

Videre er det store geografiske forskjeller i tilgangen på lavterskeltilbud. I enkelte større byer finnes det tilbud som oppsøkende team og ungdomstilpassede tjenester (f.eks. Utekontakten og Robust i Oslo), mens unge i mange deler av landet må gå veien om fastlege eller andre formelle instanser for å få hjelp. Dette kan oppleves som en høy terskel, særlig for unge i sårbare situasjoner. Vi mener det er behov for en mer likeverdig nasjonal tilgang til lavterskeltilbud, uavhengig av bosted.

Oppsummert mener Tryggere Ungdom at fremtidens ruspolitikk må legge større vekt på forebygging, tidlig innsats og tilgjengelige lavterskeltilbud. Tillitsbaserte tjenester, mulighet for anonym kontakt og en klar dreining bort fra straff og sanksjoner er sentrale forutsetninger for å nå unge tidlig og sikre bedre helseutfall over tid.

Behov for systematisk effektevaluering av tiltak

Vi vil understreke viktigheten av å sikre finansiering til grundig evaluering av rus- og behandlingstiltak. I dag evalueres f.eks. mange tiltak i hovedsak på prosess, ikke effekt. Det er avgjørende at tiltak som settes inn også effektevalueres. Uten systematisk kunnskap om hva som faktisk virker, risikerer man å videreføre tiltak som ikke gir ønsket resultat for unge.